

ANDERS HOLM RASMUSSEN: Ideologi og virkelighed hos Hartvig Frisch. (Studier fra Sprog- og Oldtidsforskning nr. 322). Udgivet af Det filologisk-historiske Samfund. Museum Tusulanums Forlag 1993. 96 s.

Hartvig Frisch (1893-1950) er emnet for denne lille afhandling. Han var som bekendt en fremtrædende socialdemokratisk politiker, medlem af Folketinget fra 1926, gruppeformand og politisk ordfører 1935-1940 og undervisningsminister 1947-1950. Han var tillige forsker, forsvarede sin disputats i 1941 og var professor i klassisk filologi ved Københavns Universitet 1941-1948. Der er dog ikke tale om en biografi i normal forstand, men derimod et forsøg på at vise, hvorledes Frischs historiesyn blev dannet, og hvorledes dette stedse var hans ledetråd i hans politiske arbejde; – at der var en ubrydelig sammenhæng mellem hans ideologi og den virkelighed, han arbejdede i. Anders Holm Rasmussen demonstrerer overbevisende dette gennem en analyse af en række af Frischs politiske og videnskabelige skrifter og foredrag. Det bliver Frischs forståelse af Thukydid, Pseudo-Xenophon og Platon/Sokrates, der former hans historiesyn. Dermed bliver menneskets handlinger afgørende for historiens forløb, og han afviste, at en historisk udvikling nødvendigvis må finde sted, således som han mente lå indbygget i det marxistiske historiesyn. Kun mennesket kan ændre samfundsudviklingen, og for at gøre dette må det have viljen til magt, men vel at mærke en magt, der er knyttet til den sokratiske opfattelse af retfærdighed. Magt og ret blev de centrale, uadskillelige begreber for Frisch, og det er derfor ifølge Anders Holm Rasmussen forkert, når Peter P. Rohde i sin nekrolog over Frisch hævder, at han måtte opgive sin ideologi overfor virkeligheden som socialdemokratisk toppolitiker: »Han måtte vælge: om han ville have *magt* – eller om han ville holde fast ved, hvad han anså for *ret*. Han valgte magten.« (p. 31). Det er et spændende og vedkommende emne, Anders Holm Rasmussen behandler i denne velskrevne bog.

Arne Søby Christensen

ERLING SVANE: Det danske Rigsvåben og Kongevåben – udvikling og anvendelse. Odense University Studies in History and Social Sciences vol. 160. Odense Universitetsforlag, 1994. 192 s. ill. 250 kr.

I 1926 udsendte Poul Bredo Grandjean bogen »Det danske Rigsvåben«, et nyttigt kompilationsarbejde, der uden større forsøg på politisk-ideologiske fortolkninger registrerer våbenets forekomst i forskellige versioner. Fhv. toldinspektør Erling Svanes bog er i hovedtrækkene disponeret som Grandjeans. Stort set de samme konstaterede tilfælde stilles op på række og tillægges principielt samme værdi. Andres teorier og opfattelser er søgt harmoniseret uden blik for, at én opfattelse undertiden udelukker en anden. Kategoriseringen i »rigsvåben« (våbenet med løver og hjerter) og »kongevåben« (det af flere felter sammensatte våben) tager udgangspunkt i en nutidig sontring, der søges projiceret på det historiske forløb. Derved er der set bort fra, at det førstnævnte våben altid har været kongens i lige så høj grad som det sammensatte, og en politisk ladet variant som det af Danmarks tre løver, Norges løve og Sveriges tre kroner sammensatte

våben, der anvendtes fra slutn. af 1600-tallet frem til beg. af 1800-tallet, bliver ikke rubriceret.

Forf. vil gerne sandsynliggøre, at den danske konges våben er det ældste eksisterende statsvåben, og holder formentlig derfor fast ved den ellers forladte datering til ca. 1190 af brevet, hvortil Knud VI's segl med det ældste eksempel på våbenet hører, skønt *Diplomatarium Danicum* for længst har fastslået ca. 1194 som det rimeligste. Denne datering fremgår også klart af min artikel i *Heraldisk Tidsskrift* 1984 om Valdemarernes politiske motivering for at antage løvefiguren, som forf. er bekendt med. Adskillige af mine sætninger er næsten ordret skrevet af. Nogen rekord for det danske våbens vedkommende er det ikke muligt at holde. Tyske rigsfyrsters brug af rigsrønnen i skjold kan påvises fra 1154, og Frederik Barbarossa, død 1190, brugte den i skjold på en mønt i slutn. af sin regeringstid. Ørnen som symbol for det tyske rige er skriftligt belagt fra 978 og går for øvrigt tilbage til romersk oldtid. Bøhmens løvevåben stammer fra før 1174. I England menes løven at have været brugt som kongeslægts mærke før 1100-tallets midte. Det anses for næsten sikkert, at én eller to løver førtes som våben før 1189, og fra 1195 er der tre løver i det engelske kongevåben. Forf. synes at ville mystificere eksistensen af Knud VI's segl ved at hævde, at det ikke vides med sikkerhed, om det har overlevet 2. verdenskrig. I min tidligere nævnte artikel er seglet gengivet efter et fotografi fra 1962, og billedteksten oplyser, at der også findes fotos fra 1983.

Ved omtalen af nogle gamle engelske tegninger forestillende Svend Tveskæg og Magnus den Gode med økser i skjoldet udtaler forf., at måske har danske konger i tiden før Valdemar den Store brugt et våben med tre økser. Dette forudsætter, at man i Danmark brugte våbenskjold længe, førend heraldikken var opfundet. Adskillige middelalderlige våbenbøger rummer eksempler på, hvordan man ved hjælp af opdigtede våbener karakteriserede personer fra en fjern fortid og tillagde eksotiske fyrster våben. Forekomsten af sådanne fantasivåbener kan naturligvis ikke tages til indtægt for, at de pågældende virkelig har ført dem. Men de vidner om ophavsmændenes forestillingsverden og har derfor kulturhistorisk interesse. I England syntes man åbenbart, at øksen passede som skjoldmærke for nordiske konger.

I middelalderen blev løverne gengivet med hovederne en face (leoparder) eller i profil (løver). Hjerterne blev en overgang opfattet og gengivet som søblade. Siden renæssancen viser våbenet løver og hjerter, de sidstnævnte i et antal af ni. Da Frederik VI efter Norges afståelse ændrede sit våben i 1819, skete det ved kgl. resolution, en beslutningsprocedure, der ikke er ældre end 1700-tallet. Den tilgrundliggende forestilling handler kun om udeladelsen af den norske løve og den deraf følgende omrokering af felter, ikke om en definition af de enkelte våbenmærker, der blot beskrives i overensstemmelse med det udseende, de havde haft gennem de foregående århundreder. Forf. opfatter det sådan, at kongens approbation af den til forestillingen hørende tegning sammenholdt med forestillingens tekst er normgivende i alle detaljer. Men det er meningsløst at hævde, at våbenfigurerens art og antal først er slået officielt fast i 1819, for naturligvis er der også tale om et officielt våben i den foregående tid. En konsekvens af forf.s betragtningsmåde ville for øvrigt være, at Færøernes våben fra 1819 er en sortpletlet hvid gedebuk og ikke en vædder. Forf. mener, at 1819-resolutionen betyder, at den »skiftende brug af løver og leoparder og den evige diskussion om hvorvidt de røde figurer er hjerter eller søblade kan nu

indstilles«. Det er en grotesk tanke, at det, en forskningsdiskussion måtte resultere i, skulle kunne afgøres definitivt ved kgl. resolution.

Forf. anser åbenbart også 1819-tegningen for normativ, hvad kongekronens form angår, og mener, at denne adskiller sig fra Christian Vs krone. Men der er ikke tale om, at man i 1819 har udformet en ny krone. »1819-kronen« er en traditionel fortsættelse af den form, kronen længe havde haft. Man kan blot sammenligne den på fig. 43 eller fig. 124 med fig. 46 (krone fra 1693). Forf. synes i teksten til fig. 28-29 at tro, at kronen først er lukket med bøjler fra Christian Vs tid. Men Frederik III blev kronet med sin fars åbne krone, hvorpå der var sat bøjler, og siden 1624 havde Christian IV brugt en heraldisk krone i den lukkede form. Forf.s eget kroneskema, fig. 43, bekræfter dette.

Trekronerproblematikken tager forf. ikke stilling til, og han har tilsyneladende ingen fornemmelse for den politiske brug af de tre kroner. Når han hævder, at der ikke er noget, der tyder på, at der i Erik af Pommerns våben på Kronborg har været et hjerteskjold med Pommerns grif, strider det mod M. Mackeprangs observationer ved afdækningen og dennes vidnesbyrd om kalkmalerikonserverator Egmont Linds omhyggelige og nænsomme konservering.

Mine redegørelser for suverænitetssymbolikken udtrykt i våbenteltet og for den ideologiske baggrund for Dannebrogskorsets udformning og rette kronologi, Heraldisk Tidsskrift 1976 og 1991, har ikke gjort indtryk på forf., der i stedet gentager nogle misforståelser om disse emner.

Forf. vurderer forekomsten af visse varianter uden hensyn til ophavssituationen. Feltet for titlen »De Venders« havde oprindelig blå bundfarve, men under Christian III forandres den til rød. Gravmælet i Slesvig domkirke over faderen Frederik I er udført i 1552, altså længe efter hans død. I det tilhørende våben er »De Venders« lindorm gengivet på rød baggrund. Skønt forf. selv anfører gravmælets tilblivelsesår og er vidende om, at bundfarven i feltet for »De Venders« oprindelig var blå, og tilmed fra Christian IIIs anetavle afbilder Frederik Is våben med lindormen i blå felt, mener han, at Frederik I har ført lindormen i rødt felt, mens han levede.

En modelbygger udførte i 1956 en model af orlogsskibet »Sophia Amalia« søsat 1650, og på agterspejlet kopierede han Frederik IIIs og Sophie Amalies våbenmærker herunder Grønlands våben, der først kendes fra 1665, efter en medaljon på Rosenborg. På grund af feltet for Grønland er det udelukket, at det virkelige våben på agterspejlet har svaret til medaljonens indhold. Forf. refererer til våbenet på skibsmodellen, som om det er autentisk. Under omtalen af Grønlands bjørn nævner han, at »kongen af Grønlands« våben, der skulle være en isbjørn omgivet af tre fugle, er afbildet i en engelsk våbenrulle fra ca. 1470. Der er her utvivlsomt tale om et fantasivåben. Af sammenhængen fremgår det, at forf. gengiver de påstande, der engang fremsattes af statens heraldiske konsulent Paul Warming i stort opsatte avisartikler. Overarkivar Hans Chr. Bjergs overbevisende dementi af påstandene på samme fremtrædende måde har åbenbart ikke påvirket forf.

Den daværende tronfølger prinsesse Margrethes våben er i Elefantordenens ridderbog gengivet i den version af det kgl. våben, der fastsattes i 1948 (Islands falk udgik). Da udnævnelsen til elefantridder er dateret til 20. april 1947, som er Frederik IXs successionsdato, mener forf., at kongens nye våben allerede så dagens lys dette år. Der er imidlertid tale om en antedatering af udnævnelsen. Først fra 1958 kunne kvinder blive elefantriddere. Våbenet kan derfor tidligst

være malet i ridderbogen dette år. Det fremgår af teksten på den pågældende side, som forf. gengiver, at prinsesse Margrethe benævnes tronfølger, hvilket hun først var fra 1953, og våbenet er forsynet med den særlige kronprinseskron.

De fleste af bogens billeder er taget af forf., men desværre er adskillige motiver fotograferet fra siden eller nedefra. En del af billedstoffet, især fra kirker, har ellers interesse. Blandt illustrationerne er der eksempler på, at rigsvåbenet er anvendt af private, men forf. bemærker intet om det strafbare heri. Forf. tror, at det er Statsministeriet, der giver de kgl. hofleverandører lov til at anvende det kgl. våben. Det er imidlertid hoffet.

Udenlandsk heraldisk litteratur yngre end tiden omkring århundredeskiftet anfører forf. ikke i sin litteraturliste. For videnskabsmanden er der ikke meget at hente i bogen, og en pålidelig håndbog for den interesserede lægmand er det desværre heller ikke blevet til.

Nils G. Bartholdy

OLDTID OG MIDDELALDER

AKSEL DAMSGAARD-MADSEN: Grækenlands Historie. Aarhus Universitetsforlag, Aarhus 1993. 206 sider, kr. 198.-.

Der er god brug for en 200-siders indføring i antikkens græske historie beregnet specielt på universitetsstuderende. Aksel Damsgaard-Madsens nye bog er skrevet især med henblik på undervisningen i antikkens historie på Jysk Åbent Universitet. Det er et grundigt gennearbejdet værk, der kan suppleres med forfatterens i 1987 udkomne kildesamling *Stat og samfund i det klassiske Athen*, men også stå for sig selv. Der er tænkt på, hvad den fjernstuderende måtte have øjeblikkelig brug for i retning af overskuelige kort (enkelte i farver), samt ordforklaringer med angivelse af udtale. Den fyldige litteraturvejledning er samtidig en almen vejledning i håndbogsbenyttelse. Samme almene karakter har kapitel 14 om brugen af kilder, hvor læseren introduceres til begreber som primær og sekundær kilde. Aksel Damsgaard-Madsen har i sin praksis en meget nøgtern tilgang til historien. Det viser sig ikke blot i den eksplicite prioritering og kommentering af kilderne (f.eks. »Enkelte oplysninger af historisk interesse kan også hentes i det athenske drama«, p. 17), men især ved, at den græske gudeverden ikke hører til de emner, der specielt tages under behandling. Der er dog i kapitlet »Det athenske politiske system« et godt afsnit på en halv side med titlen Religion og politik, og ind imellem hentydes der til emnet. En sjælden gang vildføres læseren, som når det uden modifikation siges, at Xenofons »Kyros' opdragelse« handler om den unge prins fra Anabasis (p. 16).

Gennemgående giver den velskrevne bog en saglig indføring i og et, sidetallet taget i betragtning, nuanceret billede af græsk, specielt athensk historie i arkaisk og klassisk, men ikke hellenistisk tid. Undervejs redegøres for forskningsdiskussionen, og bogens afsluttende kapitel handler om eftertidens syn på det antikke Grækenland. Der er god grund til at inddrage bogen i undervisningen på universitetet.

Signe Isager